

UDK: 32-05 Laginja, M.
 94(497.5-3 Istra)-05 Laginja, M.
 324(497.5 Pula)"1905"
 Izvorni znanstveni članak
 Primljeno: 9. 5. 2008.
 Prihvaćeno: 15. 9. 2009.

Promišljanja o političkoj aktivnosti Matka Laginja, u povodu pokretanja lista *Omnibus* i održavanja općinskih izbora u Puli 1905.

ŽELJKO KLAIĆ

Gospodarska škola, Varaždin, Republika Hrvatska

U svojoj društveno-političkoj aktivnosti Matko Laginja je vodio računa o postojećim odnosima snaga, uzimao u obzir razne čimbenike koji su mogli imati utjecaja na postizanje društveno-političkih ciljeva hrvatskoga narodnog pokreta u Istri. Pismo Matka Laginje s početka prosinca 1904., sačuvano u Spinčićevoj korespondenciji, kao i pokretanje lista *Omnibus*, govori o vremenu kada su istarski *narodnjaci* u Puli predvođeni Matkom Laginjom, namjeravali uz pomoć C. kr. mornarice, parirati utjecaju talijanskih građanskih liberala u mjesnoj općini Pula, i o vremenu kada su istarski *narodnjaci* u novooblikovanim izbornim listama, u ispravljenim izbornim listinama, na idućim zemaljskim ili državnim izborima očekivali jačanje svojih pozicija. Pri tome je Matko Laginja smatrao da činovnici službenici mornarice, ako nisu bili u časničkom rangu, jačaju pozicije Ratne mornarice u I. izbornom tijelu te da bi tako još uvijek utjecajnim i vladajućim talijanskim građanskim liberalima mogli" diktirati nešto obzira " prema Hrvatima, odnosno Slavenima.

Ključne riječi: Matko Laginja, Vjekoslav Spinčić, Matko Mandić, *Naša sloga*, *Omnibus*, izborne liste, općinski izbori u Puli.

Ovakav naslov određen je jednim pismom Matka Laginje Vjekoslavu Spinčiću s početka prosinca 1904. U pismu Laginja spominje upućene primjedbe u vezi s objavljenim tekstovima u glasilu hrvatsko-slovenske narodne stranke u Istri *Našoj slogi*, kako su "saborska izvješća preduga".¹ Matko Laginja je s obzirom na svoju angažiranost u raznim društvenim sferama, političkoj, gospodarskoj i kulturnoj, sudjelovao i u uređivanju *Naše sloge*, kao i u pokretanju lista *Omnibus* u listopadu 1904. u Puli, pisanog talijanskim, njemačkim i hrvatskim jezikom. Ali u ovom trenutku, kako u pismu navodi, baš se i nije mogao dovoljno posvetiti uređivanju *Naše sloge*, zbog svog angažmana u radu "specialno za Pulu".² Tu u prvom redu treba uzeti u obzir njegov rad oko priprema za općinske izbore koji su se održali u siječnju 1905. Bit će to prvi samostalni nastup

¹ Hrvatski državni arhiv u Zagrebu: Inventar Rukopisne ostavštine Vjekoslava Spinčića, *Korespondencija 1904.*, Kutija 90.; Dalje: HDAZ, Kutija 90.

² *Isto.*

istarskih *narodnjaka* na općinskim izborima u Puli. Oni su tada nastupili pod imenom Hrvatske pučke stranke.³

Primjedbe na uređivanje *Naše sloge* treba promatrati u širem smislu, a dolazile su s nekoliko strana, od pripadnika mlađea naraštaja hrvatskih istarskih javnih radnika, koji su pod utjecajem Narodnog pokreta u Banovini, Supilova *Novog lista* u Rijeci, tražili i zahtijevali promjenu načina društveno-političkog rada, promjene u načinu pisanja *Naše sloge*, tražili energičniji pristup u pisanju. S druge strane primjedbe su dolazile i od pojedinih pripadnika svećenstva. Na način pisanja u *Našoj slogi* i na opširna saborska izvješća osvrnuo se još u 1903., Supilov *Novi list*. Tako je jedan dopisnik u *Novom listu* od 19. XII. 1903. smatrao da nije dobro da *Naša sloga* donosi opširna saborska izvješća. To, prema njegovu mišljenju, seljacima malo koristi. Narodu bi prije svega trebalo neke pojmove protumačiti, terminologiju u listu učiniti pristupačnu njegovu shvaćanju. Budući da *Naša sloga* mora biti u prvom redu list za seljačku populaciju nedostaju najjednostavniji pojmovi o državi, pokrajini, općini, uopće o svakom ustavnom uređenju. Stoga bi trebala *Naša sloga* djelovati u tom smjeru. Također bi urednik trebao stanovati nešto bliže listu jer je izdaleka teško uređivati jedan politički list kako bi trebalo.

Ovo pisanje, a i drugo navođenje u članku, na tragu je utjecaja skupštinske aktivnosti u Banskoj Hrvatskoj, utjecaja narodnog pokreta u Banovini, na tragu je djelovanja hrvatskih istarskih sveučilištaraca u Beču, koji su istupili *Izjavom-priznanicom* u *Našoj slogi* od 19. XI. 1903.

Među voditeljima narodnog pokreta u Istri razgovaralo se o tome da Matko Mandić iz Trsta prijeđe u Pulu, i tu uređuje *Našu slogu*.⁴ Kako se to nije ostvarilo, i kako je postojao problem glavnog urednika u Puli, mjestu izlaženja lista,⁵ a Laginja je Spinčiću navodio da *Naša sloga* mora biti u posve pouzdanim rukama, misleći na Matka Mandića, javlja se prijedlog odnosno ideja da glasilo ponovno prijeđe u Trst. Laginja piše Spinčiću već 22. V. 1902., ako se to ostvario, u Puli bi se možda mogao pokrenuti mali tjednik pisan hrvatsko-talijanskim ili njemačko-hrvatskim.⁶ Takav će biti spomenuti *Omnibus*, pokrenut u Puli u listopadu 1904. g. Laginja i istarski *narodnjaci* u Puli njegovim su pokretanjem namjeravali suzbijati proces asimilacije Hrvata na pulskom području, ali i približiti Talijane i Nijemce hrvatskim problemima, odnosno izvijestiti ih o problemima Slavena u austrijskom primorju. List je dobio naziv

³ "Puljsko-rovinjski kotar: Obćinski zbori u Puli", *Naša sloga*, Pula, 16. VI. 1904.; Bernardo BENUSSI, *Povijest Pule u svjetlu municipalnih ustanova do 1918. godine*, Pula 2002., 605.-606.

⁴ Željko KLAIĆ, "Matko Mandić i pitanje *Naše sloge* u vrijeme utemeljenja Političkoga društva za Hrvate i Slovence u Istri", *Zbornik Kastavštine XII.*, Kastav 2004., 69.-71.

⁵ Vjekoslav Spinčić na godišnjoj skupštini *Političkog društva za Hrvate i Slovence u Istri*, koja je održana u Pazinu 7. IV. 1904., u povodu toga navodi: "Pošto se je prigovaralo da narodno glasilo neima u sadašnjem mjestu", misli se na Pulu, "stalnog urednika, nastojalo se je takvog dobiti, ali do sada bezuspješno. Prigovaralo se i zbog sadržaja lista, ali mjesto prigovarati bolje bi bilo, da se je listu perom doskočilo na pomoć". "Glavna skupština političkog društva za Hrvate i Slovence Istre", *Naša sloga*, Pula, 14. IV. 1904.

⁶ Ž. KLAIĆ, n. dj., 72.-73.

iz latinskog jezika, *omnibus* – svima, da ga mogu čitati Talijani, Nijemci i Hrvati.⁷ Kada *Naša sloga* od 13. X. 1904. najavljuje da je grupa istarskih *narodnjaka* u Puli pokrenula *mali dnevnik*, list *Omnibus*, onda spominje da Talijani u Puli već izdaju nekoliko listova: *Il Popolo Istriano*, *Il Giornaletto di Pola*, socijalistički *Il Proletario*, te klerikalni *L'Avvenire*. Nijedan od tih listova “ne piše u našem smislu”, nego često “izvrćaju istinu” kad je riječ o hrvatskome puku u Istri, te o Slavenima uopće.

Omnibus je započeo izlaziti u vrijeme neposredno prije općinskih izbora u Puli, koji su održani u siječnju 1905. Odigrao je značajnu ulogu u povodu tih izbora, kada je narodna stranka pod nazivom Hrvatska pučka stranka prvi put samostalno nastupila.⁸ U vodstvu organizacije priprema za općinske izbore, prema izvještavaju *Naše sloge* od 16. VI. 1904., nalazili su se Matko Laginja, Ivan Zuccon, Josip Wilfan, Josip Stihović. Bez obzira na to što nije izabran niti jedan hrvatski ili slavenski predstavnik, stranka u III. izbornom tijelu dobiva 641 glas, pobjednička talijanska građanska stranka 1.342 glasa, tzv. nezavisni, a o njima dopisnici *Naše sloge* pišu kao o radikalnoj talijanskoj stranci ili radikalnim Talijanima, te oni zajedno sa socijalistima dobivaju 768 glasova. S obzirom na upisane u biračke spiskove mjesne općine Pula, kojih je ukupno bilo 6.138, u III. izbornom tijelu ukupno upisanih je 5.559,⁹ apstinencija je na općinskim izborima bila velika. Izborni rezultati u Narodnoj stranci smatrali su se značajnim, te da će vlastodršci u upravi grada morati o tome u budućnosti povesti računa.¹⁰

Dio pisma Matka Laginje Vjekoslavu Spinčiću odnosi se na njegovo traženje potpore za pokretanje spomenutog lista *Omnibus*, od voditelja Kršćansko-socijalne stranke u Beču Karla Luegera, ali je Laginja tražio potporu i od hrvatskih prvaka poput Splićanina Ante Trumbića. Tako, između ostalog, Laginja piše: “Ja sam u svoje doba, još ljeti, pisao Luegeru, da vidim skradnju potrebu jednog listića, kojim bismo se dnevno branili ovdje i pitao sam ga da nadje novčane pomoći među bolje mislećimi. Ti ćeš se snebivati možda nad tom viesti; ja ne, jer videć da od naših ljudi nemogu ništa dobiti i da osim rada svaki dan još moram troške podnašati, obratio sam se, kamo mi se je činilo pravo. Trumbić i slični nisu se dostojali ni odgovoriti; on mi je barem odgovorio, da priznaje težinu položaja hrv. naroda i njegovu viernost i požrtvovnost, ali da će onaj dio molbe teško moći biti uvažen, jer je i njihova stranka imala velikih

⁷ “Novinstvo i hrvatski listovi u Istri”, *Veliki Ćiril-Metodski koledar za prostu godinu 1907.*, Zagreb 1906., 115.-116.

⁸ *Isto*.

⁹ “Puljsko-rovinjski kotar: Izborne listine za Pulu.”, *Naša sloga*, Pula, 9. VI. 1904.; “Puljsko-rovinjski kotar: Braća se složila.”, *Naša sloga*, Pula, 25. VIII. 1904.; “Puljsko-rovinjski kotar: Protugrađanski izborni odbor.”, *Naša sloga*, Pula, 1. IX. 1904.; “Puljsko-rovinjski kotar: Izborni sastanci.”, *Naša sloga*, Pula, 7. IX. 1904.; “Puljsko-rovinjski kotar: Domaće stvari.”, *Naša sloga*, Pula, 15. IX. 1904.; B. BENUSSI, n. dj., 606.

¹⁰ “Skupština političkog društva za Hrvate i Slovence u Istri”, *Naša sloga*, Pula, 14. XII. 1905.

troškova pri raznim izborima. Sjeti ga u prilici na to. Mi imamo sveto pravo, da nas budi tko pomaže. Upozori ga, da listić izlazi već od pol. Oktobra.”¹¹

Vjekoslav Spinčić je u tadašnjem legislativnom razdoblju bio jedini predstavnik istarskih Hrvata i Slovenaca u bečkom parlamentu.¹²

I Matko Laginja i Vjekoslav Spinčić u svome su političkom djelovanju računali na kršćanske socijale Karla Luegera.¹³ Poznata je izjava zastupnika Luegera u bečkom parlamentu neposredno nakon provedenih državnih izbora 1885., kako se Hrvati i Slovenci na besraman način optužuju u tisku, ali da je i ministru unutarnjih poslova poznato da su oni na jugu države potpora protiv onih koji su *italianissimi*. Nisu ni svi Nijemci tako razmišljali, već su neki predlagali udruživanje Nijemaca i Talijana kako bi se suzbila slavenska premoć u Istri.¹⁴ Matko Laginja je na sastanku pouzdanika *Političkog društva za Hrvate i Slovence u Istri*, održanog u Pazinu 19. VI. 1913., govorio o Luegeru kao poštenom i pravednom, ali da su poslije njegove smrti 1910., u stranci prevladali velikonijemci.¹⁵

O listu *Omnibus* i o kombinaciji da *Naša sloga* ponovno prijeđe u Trst, riječ je u pismu Matka Mandića s kraja lipnja 1905., upućenom Vjekoslavu Spinčiću. Mandić u pismu navodi kako je Laginji izjavio da je uvijek pripravan preuzeti *Našu slogu*, a pri tome spominje i ono što mu je Laginja govorio u vezi s *Omnibusom* da bi im u Puli dosta bio *Omnibus*, ali da bi morali imati od Mornarice 400-500 forinti potpore, kao što je ima talijanski *Giornaletto*. Mandić piše Spinčiću kako ne zna bi li se dalo što u Beču u vezi s tim isposlovati. Piše tako Spinčiću: “Reći ćeš možda, da bi list bio odvisan, al i tako onaj listić nije glasilo stranke, a možda bi imao više ugleda i upliva kod mornarice kad bi ga iz Beča poduprli i preporučili.” Mandić je želio s tim u vezi znati Spinčićevo mišljenje.¹⁶ Proizlazilo bi iz ovoga kako se razmišljalo o tome da se s pomoću lista *Omnibus* stekne utjecaj u C. kr. mornarice, kako bi se tako u nekom smislu moglo parirati talijanskom utjecaju.

¹¹ HDAZ, Kutija 90.

¹² U razdoblju od 1901. do 1907., Vjekoslav Spinčić je bio jedini predstavnik istarskih Hrvata i Slovenaca u bečkom parlamentu. Božo MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri II.*, Pazin 1973., 73.-77.

¹³ Vjekoslav Spinčić bio je protivnik nove izborne reforme za Istarski sabor koja je donesena 1908. U diskusiji na sjednici pouzdanika hrvatsko-slovenske narodne stranke u Trstu 9. II. 1908., između ostalog navodi: “Misli da usljed nedaleke promjene na prijestolju i usljed nedalekog posvemašnjeg ojačanja njem. kršč. soc. stranke da bismo u doledno vrijeme mogli dobiti bolje uvjete nego su sadanji. A do promjene izb. reda mora doći”. Vjekoslav BRATULIĆ, “Zapisnici sjednica ‘Hrvatsko-slovenskog kluba’ zastupnika u Istarskom saboru 1901-1909.”, *Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, Svezak XIV., Rijeka 1969., 377.-381.; Dragovan ŠEPIĆ, “Politika ‘narodnog mira’ u Istri 1908.-1913.”, *Analji Jadranskog instituta*, Svezak III., Zagreb 1961., 83-84.

¹⁴ B. MILANOVIĆ, n. dj., 43.-44.

¹⁵ “Sastanak Političkoga Društva u Pazinu”, *Naša sloga*, Pula, 3. VII. 1913.

¹⁶ Hrvatski državni arhiv u Zagrebu: Inventar Rukopisne ostavštine Vjekoslava Spinčića, Građa o političkim društvima Istre i ‘Naša Sloga’, Kutija 50.; Dalje: HDAZ, Kutija 50.

Svojim najvećim dijelom Mandićevo pismo bavi se pitanjem uredništva odnosno uređivanja i *Naše sloge* i *Omnibusa*. Mandić je bio ogorčen postupkom Jerka Mahulje, glavnog urednika *Naše sloge*, koji je tada sudjelovao i u uređivanju *Omnibusa*, prema svećeniku Vjekoslavu Viškoviću iz Sv. Marije od Zdravlja, kraj Barbana. Mahulja da je *odao* Viškovića kao dopisnika osobi koju je on, Višković, spomenuo kao najvećeg širitelja razdora i mržnje na Barbanštini. Mahulja je odbacio Viškovićev dopis te naveo toj osobi kako će svaki njegov dopis protiv Viškovićeve "rada primiti". To je izazvalo pravo ogorčenje protiv Mahulja u tamošnjeg svećenstva. Višković se u svom pismu 15. VI. 1905. obraća Mandiću kao glavnom suradniku *Naše sloge*, zahtijevajući u svoje ime, te ime grupe svećenika, da se Mahulja odstrani, "inače će stvar doći u javnost, te će sve svećenstvo ostaviti Slogu i proti njoj pisati". Višković tako navodi da ga podržavaju svećenici: Andrija Benigar, Ferdinand Hrđy, Josip Bastijanić, Ivan Vinodolac, Joakim Jereb, Josip Velikanje. Matko Mandić uputio je original pisma Vjekoslava Viškovića Matku Laginji, zahtijevajući njegovu intervenciju u povodu toga, a Spinčiću je uputio prijepis. Želio je da Spinčić preporuči Laginji, neka Mahulji "dade potrebitu lekciju". Pisao je Viškoviću "neka oprost i neka se ustrpi dok se stvar uredi". Preporučio mu je "nek u buduće izravno" njemu piše.¹⁷

I u drugim dijelovima svog pisma Mandić se osvrće na Jerka Mahuju: "Ja sam molio opetovno Mahulju, da mi šalje amo sav rukopis – osobito ako je štogod škakljiva, al on se neda krstiti". Spinčić je ovdje dopisao: "to je teško! U obće zlo dok se stvar neuredi". Spinčić ovdje misli na uredništvo lista *Naša sloga*, odnosno na urednika. Dalje Mandić nastavlja: "Pisao sam mu takodjer opetovno, da nije pravo što moje viesti priobćuje najprije u 'Omnibusu' pak je u 'Slogi' preštampa, ali ni to nekoristi premda sam i na to Laginju upuzorio". Uz ovu rečenicu Spinčić je dodao: "I to škodi Našoj Slogi". Nastavlja Mandić: "On uvrsti bar 90 % mojih viesti u 'Omnibus', pak je pretiska u 'Slogi' i to istim slovima tako, da to mora odmah opaziti netko, koji čita jedan i drugi list. Tužili su mi se i ovih dana nekoji prijatelji da 'Sloga' donša viesti iz 'Omnibusa', al si ja pomoći nemogu. Mahulji daje Laginja 60 for. za tobožnje uređivanje 'Omnibusa' i 20 for. za 'Slogu'. Kod 'Sloge' neima nego li korekturu a kod 'Omnibusa' pišem hrvatske viesti ja, a talijanske i njemačke valjda Laginja ili Zuccon. Ja neznam zbilja zašto mu daje 80 for. t.j. koliko i meni".¹⁸

Kombinacije da *Naša sloga* ponovno prijede u Trst, kao što se već govorilo da bi eventualno bila premještena u Opatiju¹⁹ odnosno Volosko,²⁰ treba po-

¹⁷ Isto.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Ž. KLAJĆ, n. dj., 73.

²⁰ Lacko Križ je iz Pule 4. XII. 1903., između ostalog, pisao Vjekoslavu Spinčiću: "Dobili smo upit od 'Polit. društva' /Tj., od *Političkog društva za Hrvate i Slovence u Istri*, primjedba autora/ u pogledu uredništva *Naše Sloge* i prenosa istog u Volosko. Ako se to dogodi, onda ne samo, da će bit težak udarac za hrvatsku stvar ovdje u Puli, nego i za tiskaru, za koju je tisak jedne novine od velike važnosti". HDAZ, *Korespondencija 1903.*, Kutija 89.; Usput o Lacku Križu: Mate BALOTA, *Puna je Pula*, Zagreb 1960., 213., 267., 272., 276., 284., 310., 357.; Željko KLAJĆ, "Prilog o prijenosu *Naše sloge* iz Trsta u Pulu 1899. godine", *Zbornik Kastavštine XIII.*, Kastav 2005., 33-34.; B. MILANOVIĆ, n. dj., 411. 439.

najprije promatrati u smislu traženja načina za jačanje kvalitete lista, glavnoga glasila narodne stranke. Matko Mandić je tijekom 1905., izražavao i Matku Laginji i Vjekoslavu Spinčiću spremnost da ponovno u Trstu preuzme uredništvo *Naše sloge*. Krajem srpnja potvrdio je Spinčiću kako je za prijenos lista u Trst, bilo da mu se list preda u njegovu upravu i pod njegov rizik, bilo da ga uređuje kao i prije.²¹ I na sjednici *Kluba hrvatsko-slovenskih zastupnika* u Istarskom saboru u Puli 26. VII. 1905. razgovaralo se o poboljšanju uređivanja *Naše sloge*, a s druge strane isticalo "da se M. Mandića ne može pustiti na cjedilu". Istaknulo se mnijenje da se *Naša sloga* "opet preseli u Trst".²² Kombinacije oko glavnoga glasila narodne stranke nisu se ostvarile te će *Naša sloga* ostati u Puli.

List *Omnibus* izlazio je s kraćim prekidima od 15. X. 1904. do 22. VI. 1912., prvo na hrvatskome, njemačkome i talijanskome, a kasnije samo na talijanskom i hrvatskome jeziku. Utemeljio ga je Matko Laginja, a prvi njegov vlasnik bio je konzorcij *J. Krmpotić i dr.* Nakon Krmpotićeva povlačenja vlasništvo je preuzeo konzorcij *Tiskara Laginja i dr.* List je često mijenjao učestalost izlaska: prvo izlazi kao dnevnik, kasnije kao tjednik, ponovno kao dnevnik, zatim tri puta tjedno, te ponovno tjedno. Imao je 2 do 4 stranice, te nakladu od 2.000 primjeraka.²³

U pismu Matka Laginje Vjekoslavu Spinčiću s početka prosinca 1904., riječ i o političkim prilikama u Puli. Laginja navodi Spinčiću svoje razmišljanje, na koji način bi se stekao utjecaj narodne stranke u povodu nastupajućih općinskih izbora ili novih zemaljskih i državnih izbora, uzimajući u obzir čimbenik C. kr. mornarice. Potrebno je s tim u vezi osvrnuti se na tadašnje prilike kako bi se razumjelo razmišljanje Matka Laginje.

Laginja piše da je prethodnog dana pulski gradonačelnik Lodovico Rizzi podnio ostavku, a nakon toga i cijelo općinsko zastupstvo.²⁴ To znači da je Laginja pisao Spinčiću 6. prosinca 1904. Početkom prosinca 1904., općinsko predstavništvo odbilo je daljnje obavljanje svoje dužnosti i izradu općinskoj proračuna, zbog čega je Rizzi pismom datiranim 5. prosinca podnio ostavku na mjesto pulskog načelnika, odnosno pulskog podestata. Zapravo je Rizzi u prosincu 1903., imenovan novim zemaljskim kapetanom, budući da je dotašnji zemaljski kapetan Matteo Campitteli podnio ostavku, ali je nastavio obavljati i dalje dužnost gradonačelnika, dok se pitanje njegova nasljednika ne riješi novim općinskim izborima. Ostao je na funkciji gradonačelnika do svoje ostavke 5. prosinca.²⁵

Matko Laginja piše o ostavci gradonačelnika na sljedeći način: "Svaljuju krivnju na nas, da smo mutili sa utocima toliko, da nisu mogli obaviti proračun (a taj je bio oglašen već prvom polovicom novembra). Da nismo ništa

²¹ HDAZ, Kutija 50.

²² V. BRATULIĆ, n. dj., 332.

²³ Nadia BUŽLETA, "Tiskarstvo i nakladništvo u Istri 1859. - 1941.", *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 48, 3/4(2005), 218.; Bruno DOBRIĆ, "Nakladništvo na njemačkom jeziku u Puli od druge polovice 19. stoljeća do 1918. godine", *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 48, 3/4 (2005.), 249.

²⁴ HDAZ, Kutija 90.

²⁵ B. BENUSSI, n. dj., 603-604.

drugo postigli u ovo kratko vrijeme borbe, mislim da je dosta!”²⁶ Nije baš precizno jasno, misli li Laginja ovdje na neke primjedbe, žalbe, utoke, od istarskih narodnjaka, a u vezi s općinskim proračunom, što je malo vjerojatno jer Hrvati do 1908., nisu mogli imati svojih predstavnika u općinskom predstavništvu, pa nisu niti mogli sudjelovati u raspravi oko općinskog proračuna. Posrijedi su mogli biti utoci koji su dolazili od općinskog predstavništva iz redova I. izbornog tijela, gdje su utjecaj imali državni službenici, službenici C. kr. mornarice, koji su se pribojavali, kao i samo vodstvo Mornarice u Puli, širanja iredentističkog utjecaja u gradskom vijeću.²⁷ Druga mogućnost, iako malo vjerojatna, je da ovdje Laginja misli na zemaljski proračun, jer je Rizzi bio i zemaljski kapetan, ali to se ne bi slagalo s problematikom koja je iznesena u pismu. Ovi su se utoci morali odnositi na oblikovanje, formiranje izbornih listina za nadolazeće općinske izbore ili općenito za zemaljske i državne izbore, jer Laginja u slijedećoj rečenici spominje izborne listine, da će trebati raditi na tome da državna oblast preuzme u svoje ruke rektifikaciju listina, tj. popravljjanje ili ispravljjanje lista te samo provedenje izbora.²⁸ Pojam utok, uložiti žalbu, apelirati na višu instanciju, uobičajena je riječ u advokaturi. Glasilo narodne stranke *Naša sloga* od 16. VI. 1904., 21. VII. 1904., 28. VII. 1904., 4. VIII. 1904. svojim pisanjem spominje pritužbe protiv izbornih listina, glasilo se bavi s teškoćama oko uvida u izborne liste, upozorava na potrebu provjere upisa u izborne liste.

Po *Općinskom izbornom redu* iz 1863., općinski načelnik sastavljao je za svako od tri izborna tijela odvojene izborne listine. One su morale biti izložene u općini, svakome na uvid, barem četiri tjedana prije izbora, a to se moralo objelodaniti javnim oglasom u samoj općini, uz rok od osam dana za podnošenje prigovora. Izorno povjerenstvo sastavljeno od načelnika kao predsjednika i četiri člana općinskog zastupstva, odlučuje najkasnije za tri dana o pravodobno podnesenim prigovorima, te provodi odmah ispravke. Protiv svakog dopuštenog ili zanižanog ispravka izbornih lista moglo se uputiti utok na kotarsku političku oblast.²⁹ Taj *utok* mora biti prijavljen najdalje za tri dana od uručivanja rješenja općinskoga izbornog povjerenstva, koje ga odmah upućuje kotarskoj političkoj oblasti. Rješenje kotarske političke oblasti je konačno. Posljednjih osam dana pred izbore ne smiju se poduzimati nikakve promjene u izbornim listinama.³⁰

²⁶ HDAZ, Kutija 90.

²⁷ Lothar HÖBELT, “Kriegsmarine und Kommunalpolitik: Der Polaner ‘Ausgleich’ 1908/09”, *Österreichische Osthefte*, Wien 1988., Jahrgang 30., Heft 1., 34-39, 43-45, 49.

²⁸ HDAZ, Kutija 90.

²⁹ Istra je odlukom ministra unutarnjih poslova od 10. VII. 1968. reorganizirana, od prijašnjih 16 kotarskih oblasti formirano je 6 kotarskih kapetanata: Kotarski kapetanat Kopar, Kotarski kapetanat Poreč, Kotarski kapetanat Pazin, Kotarski kapetanat Pula, Kotarski kapetanat Volosko, Kotarski kapetanat Lošinj. Godine 1905. osnovan je i sedmi Kotarski kapetanat Krk. Administrativna podjela Istre na kapetanate funkcionirala je od 1869. g. do 1918. g. Ivan BEUC, *Istarske studije, Osnovni nacionalni problemi istarskih Hrvata i Slovenaca u drugoj polovini XIX i početkom XX stoljeća*, Zagreb 1975., 131, 139-141, 273.

³⁰ *Zbirka zakona potrebnih u javnom životu u Istri i druguda*. Preveo i priredio Ivan Zuccon, predsjednik Zemaljskog odbora. Pula 1911., 66.-67.; Vjekoslav SPINČIĆ, *Črtice iz hrvatske književne kulture Istre*, Zagreb 1926., 130.-131., piše da je ova knjiga došla u pravi čas, ali da se kratko vrijeme mogla rabiti, nedvojbeno misleći na početak svjetskog rata i raspad Austro-Ugarske.

Lodovico Rizzi se zaista morao izraziti, kako je Laginja i naveo, da je svoju ostavku za gradonačelnika opravdavao zbog podnijetih *utoka*, pa da se nije mogao donijeti općinski proračun. Vjerojatno se i izravno tako izrazio Matku Laginji, ali njegova ostavka ipak je određena širim stranačko-političkim odnosima i sukobima u gradu i općini tijekom 1904., odnosno neposredno prije općinskih siječanjskih izbora 1905.

Već krajem 1903. pojavit će se razdor unutar talijanskoj građanskoj liberalnoj stranki zbog Pule u koju se namjeravalo premjestiti sjedište Sabora, te tada podnosi ostavku tadašnji zemaljski kapetan Matteo Campitteli.³¹ Krajem 1903. g., pojavila su se i neslaganja, prisutna također i u 1904. godini oko novog kandidata za pulskoga gradonačelnika, a u ta suprotstavljanja bila je uključena i Mornarica. Ona nije prihvaćala za novoga pulskog gradonačelnika odvjetnika Felicea Glezera, predstavnika izrazito nacionalističke linije, kojeg je podržavao dio talijanske nacionalno-liberalne stranke u gradu.³² Ali u tim političkim previranjima, političkim sukobima, svakako preko novinskog tiska, u održavanju izbornih skupova u povodu nadolazećih općinskih izbora, sudjelovat će i hrvatska stranka. Svojim pisanjem *Naša sloga* izvještava o održanim skupovima narodne stranke. Samo nekoliko godina ranije, na sjednici Kluba hrvatsko-slovenskih zastupnika u Istarskom saboru 11. IV. 1901. u Puli, Matko Laginja se u povodu nadolazećih zemaljskih izbora izjašnjavao da u pulskom političkom kotaru nema uvjeta za akciju. Spomenuo je mišljenje Ivana Zuccona da nema materijalnih uvjeta te da se novcem ne može konkurirati Talijanima.³³ Međutim, primjećuje se u ovom pismu Vjekoslavu Spinčiću s početka prosinca 1904. da Matko Laginja uzima u obzir čimbenik C. kr. mornarice kako bi narodna stranka mogla ostvariti utjecaj u Općinskom vijeću, ali i ojačati svoje pozicije s obzirom na izbore za bečki parlament i zemaljski sabor. S druge strane je i C. kr. mornarica namjeravala očuvati i ojačati svoj utjecaj u općinskom predstavnštvu. Mornarica nije prihvaćala odvjetnika Glezera kao mogućega novoga gradonačelnika, a već je i neko vrijeme zahtjevala podržavljenje gradske straže jer sigurnost ratne luke ne mogu pružiti stranački i nepouzdani namještenici gradskog magistrata, koji su izloženi iredentističkim utjecajima.³⁴

Zahvaljujući sporazumijevanju s talijanskim građanskim liberalima, Mornarica je do početka XX. st. sudjelovala u općinskoj upravi, nominirala je svoje zastupnike u I. tijelo. Talijanska građanska stranka postavljala je vijećnike u II. i u III. tijelo, te postavljala gradonačelnika. Ovi relativno skladni odnosi prekinuti su na prijelazu stoljeća. Uzroci ovakvog razvoja, kako je navodio Lothar Höbelt, mogu se promatrati u dvije različite razine. S jedne strane pogoršanje odnosa između Monarhije i Italije došlo je, bez sumnje, do izražaja u ponovno

³¹ B. BENUSSI, n. dj., 601.-604.

³² L. HÖBELT, n. dj., 34.-35.

³³ V. BRATULIĆ, n. dj., 300.

³⁴ L. HÖBELT, n. dj., 33., 35.

obnovljenim iredentističkim strujanjima, a s druge strane, vanjsko-politička konjunktura utjecaja je na odnos Monarhije prema njezinim talijanskim podanicima – i obratno.³⁵

U lipnju 1904. gradski municipij objavio je izborne liste i broj izbornika za I., II. i III. tijelo, a u kolovozu dolazi do raskola u građanskoj liberalnoj stranci, baš na pitanju sporazuma s C. kr. mornaricom. Tada se izdvojio Nezavisni građanski odbor, bio je protiv sporazuma s C. kr. mornaricom, zahtijevao je nadzor nad općinskom autonomijom. Nezavisni građanski odbor na izborima u siječnju 1905. nastupio je sporazumno s talijanskim socijalistima, jer je na nadzoru općinske autonomije i njezinom očuvanju inzistirala i socijalistička stranka.³⁶ Stranka nezavisnih, ili kako su je nazivali radikalnom talijanskom strankom, okupljala je sljedbenike odvjetnika Glezera.³⁷

Glasilu narodne stranke *Naša sloga* piše o radikalnim Talijanima. Dopisnici u *Našoj slozi* prate ova previranja u talijanskome liberalnom građanstvu. Mogu se primijetiti pri tome i stajališta dopisnika prema sporazumijevanju talijanskih građanskih liberala s vodstvom Ratne mornarice u Puli. Kritiziraju se talijanski liberali, koje jedan dopisnik naziva klikom. Ta klika se sporazumijeva s krugovima Mornarice, ali u toj kliku se javlja mlađi naraštaj, radikalniji Talijani koji se suprotstavljaju tom kompromisu s Mornaricom. Protive se tom kompromisu i talijanski socijalisti, ali klika raspolaže takvom snagom zajedno s upravom Ratne mornarice, “da mnogi gube i volju za rad”. Međutim, na ovakvo dopisnikovo pisanje, navedena je Primjedba uredništva *Sloge* koja ističe neke različitosti u razmišljanjima među hrvatskim *narodnjacima* kada je u pitanju sporazum građanskih liberala s Mornaricom: “Teško nam je i pomisliti, da će mornarica službeno s talijanskom klikom”³⁸ Drugi jedan dopisnik u *Slogi* piše da su mnogi iznenađeni u javnosti, i postavljaju pitanje kako može Ratna mornarica u Puli sklapati izborne kompromise s klikom renegata, i kako ona može podupirati *smradne* novine te klike kao što je *Giornaletto*.³⁹

Od trenutka kada se C. kr. mornarica suprotstavila izboru odvjetnika Glezera za gradonačelnika, te nakon za nju poraznih općinskih izbora u siječnju 1905., Mornarica će tražiti druge saveznike u osvajanju Općinskog vijeća, približit će se hrvatskoj stranci i njezinom prvaku Matku Laginji. Na općinskim izborima u lipnju 1907. g., hrvatska stranka poduprla je C. kr. mornaricu. Za općinske izbore 1907. Mornarica od svojih službenika, Hrvata i talijanskih *Austriacanti*, stvara tzv. *Ekonomsku stranku* (*partito economico*), kojoj se u sva tri izborna tijela suprotstavlja zatvorena talijanska lista.⁴⁰

³⁵ *Isto.*

³⁶ B. BENUSSI, n. dj., 605.-606.

³⁷ L. HÖBELT, n. dj., 35., 56.

³⁸ “Obćinski izbori u Puli”, *Naša sloga*, Pula, 21. VII. 1904.

³⁹ “Puljsko-rovinjski kotar: Domaće stvari”, *Naša sloga*, Pula, 28. VII. 1904.

⁴⁰ L. HÖBELT, n. dj., 36.-38.

Na koji način u navedenom približavanju Mornarice hrvatskoj stranci, i davanje potpore hrvatske stranke Mornarici na općinskim izborima 1907., treba promatrati djelovanje Matka Laginje? U pismu Spinčiću s početka prosinca 1904. primjećuje se razmišljanje i karakteristika mogućeg djelovanja Matka Laginje koji je u svome političkom radu vodio računa o postojećim odnosima snaga, razmišljao o raznim čimbenicima koji su mogli imati utjecaja na postizanje društveno-političkih ciljeva hrvatskoga narodnog pokreta, konkretno u ovom primjeru, stjecanje utjecaja u Općinskom vijeću, ali i jačanje pozicija narodnog pokreta novim zemaljskim i državnim izborima. Matko Laginja tako piše Vjekoslavu Spinčiću: "Za budućnost ove občine i nas od načelne je važnosti, da pripadnici vojne mornarice (u koliko nisu oficiri ni neimaju oficirskog ranga) dodju kao javni činovnici u prvo tielo, jer onda mogu, još uvijek jakim, Talijanom diktirati nešto obzira prema nami. A zamašne vrednosti bi to bilo za izbore u carevinsko vijeće i u zem. sabor. Zato molim vruće, po Tebi, uz moj pozdrav, g. dvorskog savjetnika Dra Ploj-a, komu će to laglje ići, da prouči stvar i da mi dade, makar Tvojom rukom, odgovor na pitanje u priloženom arku i to čim prije."⁴¹

Ako bismo usporedili ove riječi Matka Laginje sa zaključkom do kojeg je došao viceadmiral Julius von Ripper, novoimenovani lučki admiral Pule, nakon poraza Mornarice na siječanjским izborima 1905., kada je odnijela pobjedu talijanska liberalna građanska stranka i kada će za gradonačelnika, za novog podestata biti izabran Domenico Stanich, onda bi usporedba mogla biti zanimljiva. Prve reakcije Mornarice na izborni poraz pokazuju da nisu tražili krivca za rezultat samo u otpadničih državnih službenika ili u nezavisnih, a naravno niti u svojim redovima. Nije se krenulo prema jačanju umjerenih elemenata građanske stranke, što je bio znak da se navodno oni svi sastoje od samih iredentista. Ripper je došao do zaključka da u budućnosti treba prekinuti svaku suradnju s talijanskim strankama u Puli. Glasove pripadnika Mornarice trebalo je još više nego do tada, koncentrirati u I. izbornom tijelu. Za to je bilo potrebno da i oni pripadnici, koji se do tada o tome nisu brinuli, dobiju zavičajno pravo u Puli. Pri tome nastale troškove trebala im je nadoknaditi Mornarica. Od 70 službenika na koje se ovo odnosilo, do sljedećih izbora stiglo je 30 zahtjeva, što je odgovaralo skoro jednoj desetini osoba koje su imale glasačko pravo. (Prema jednoj listi u rujnu 1905., među 300 birača u I. izbornom tijelu nalazila su se tada samo 20 pripadnika Mornarice, nasuprot kojima je stajalo 150 državnih službenika i učitelja odnosno 40 svećenika. Visoki porezni obveznici bili su podijeljeni na 70 talijanskih liberala i 20 talijanskih radikala.) Prema Ripperovim planovima hrvatska stranka je trebala s pomoću pritiska vlasti biti stavljena u položaj da na izborima u III. izbornom tijelu odluči u svoju korist, da bi zajedno s predstavnicima Mornarice u I. tijelu ostvarila većinu u Općinskom vijeću koja bi bila vjerna caru. Zahtjevima Mornarice oprezno se protivila civilna središnjica, u ovom slučaju Ministarstvo unutarnjih poslova.⁴²

⁴¹ HDAZ, Kutija 90.

⁴² L. HÖBELT, n. dj., 36., 39.-40., 46., 57.

Teško je pretpostaviti, a pogotovo tvrditi, da bi Laginja bio inicijator ovakvog stajališta lučkog admirala Rippera. Općinski izborni red iz 1863., oboje su svakako dobro poznavali pa je na temelju njegovih odredaba moglo doći do ovakvog stajališta, odvjetnika Matka Laginje i zaključka admirala Rippera, ali sigurno nisu oni jedini koji su tako razmišljali. Lučki admiral Ripper smatrao je da ne postoji dovoljan utjecaj Mornarice u Općinskom vijeću, da ona ne raspolaže dovoljnim brojem glasova s obzirom na dohotke koje Mornarica pridonosi za općinu. Zatim je Ripper želio pomoći caru vjernu tihu većinu u Općinskom vijeću da se probije te zbog radi sigurnosti uz pomoć podržavljenja gradske straže općinskoj upravi zauvijek oduzeti policijske agende. Laginja je s druge strane želio dugoročno osigurati hrvatsko pravo glasa u komunalnim pitanjima, tj. općinskim pitanjima, neovisno o raspoloženju bečke vlade. Tako je i nastupio na konferencijama u Beču početkom 1908. koje su održane pod predsjedništvom vlade. U ožujku 1908., bit će u Saboru donesen novi općinski izborni zakon, koji je odobrio cara u kolovozu.⁴³ Bile su to: Posebne ustanove za općinu Pulu. (Zakon od 28. kolovoza 1908. Br. 52 lista zakona i naredbi za austro-ilirsko Primorje.)⁴⁴ Prema riječima savjetnika višeg suca L. Feigla, upravitelja odjela Mornarice u Beču i sudionika na spomenutim konferencijama, Laginja je zaključio da Mornarica cijelo vrijeme podupire talijanske stranke protiv Slavena; novi kompromis između nje i Talijana mora biti isključen tako dugo dok se ne spoznaju prava Slavena. U povodu rasprava oko novoga općinskoga izbornog zakona Ripper je 21. II. 1908., dakle nešto prije nego što će u ožujku u Saboru, biti donijet novi zakon, između ostalog pisao komandantu Mornarice Rudolfu Grafu Montecuccoli-Polinagu da i Laginja želi Mornaricu vezati uz svoju stranku. Ako će prijedlog zakona ući u izvršenje, onda će Mornarica biti prisiljena zajedno sa slavenskim gradskim ocima prolaziti kroz buru i oluju, pri čemu postoji opasnost da pripadnici Mornarice budu uvučeni u nacionalne borbe, što se prema njegovu mišljenju obvezno mora izbjeći.⁴⁵

Prema novome izbornom zakonu, općinsko predstavništvo imalo je 45 članova: I. tijelo 10 zastupnika, II. tijelo 10 zastupnika, III. tijelo 13 zastupnika, IV. tijelo 10 zastupnika i V. tijelo 2 zastupnika. S obzirom na zastupnička mjesta, 26 je predviđeno za Talijane, i 19 za opozicioniste. Od ovih drugih: 2 državna službenika, 10 službenika Mornarice, ta za Hrvate predviđeno 7 mjesta u Općinskom vijeću.⁴⁶

Po Općinskom izbornom redu iz 1863. uglavnom su birači u jednoj općini bili podijeljeni u tri izborna tijela, u dva ako je bio premalen broj izbornika. Svako izborni tijelo trebalo je izabrati jednaki broj općinskih zastupnika. Za izbor općinskog zastupstva načelnik sastavlja točan iskaz svih općinara koji su imali izborni pravo. Sastavljao se popis osoba s plaćenim godišnjim izravnim porezom, od najvišega prema nižemu. Ukupan iznos izravnog poreza dijelio se

⁴³ *Isto.*

⁴⁴ *Zbirka zakona potrebnih u javnom životu u Istri i druguda*, n. dj., 77.-87.

⁴⁵ L. HÖBELT, n. dj., 43.-44., 46., 48., 57.

⁴⁶ *Isto.*

na tri dijela, tako da su u I. tijelo ulazili pojedinci s najviše plaćenim godišnjim izravnim porezom.⁴⁷ Takvih izbornika bilo je manje u odnosu na izbornike II. tijela i pogotovo izbornike III. tijela. U takvoj su situaciji talijanski građanski liberali, kao predstavnici imućnijih slojeva, bili u prednosti pred hrvatsko-slovenskim *narodnjacima*.

U I. tijelo po Općinskom izbornom redu iz 1863. spadali su i počasnici općinari kao i ostala lica pripadnici općine s izbornim pravom glasa, bez obzira na plaćanje poreza. Ti drugi pojedinci mogli su biti iz redova svećenstva, iz redova državnih i zemaljskih činovnika, zatim stalno zaposleni ravnatelji i učitelji, kapetani trgovačkih brodova duge plovidbe, vojni časnici u mirovini, vojne osobe bez časništva, vojni činovnici u službi i mirovini.⁴⁸

Ove posljednje uzima u obzir Matko Laginja kada piše Vjekoslavu Spinčiću početkom prosinca 1904., ali njegovo razmišljanje ili njegova spomenuta kombinatorika možda i nije nešto posve novo. U provođenju općinskih izbora u Istri posljednjih desetljeća XIX. st., talijanski su liberali zbog jačanja hrvatsko-slovenskoga narodnog pokreta, imenovanjem počasnih građana u prvo izborna tijelo, namjeravali očuvati i jačati svoje pozicije u toj općini. Slično su razmišljali i hrvatski *narodnjaci* na prijelazu XIX. st. u XX. st., kada su njihove pozicije ojačale u istarskim općinama, i kada su htjeli imenovanjima počasnih građana učvrstiti svoje pozicije. Po Općinskom redu iz iste godine kada je bio i *Općinski izborni red*, općinsko zastupstvo gradskih općina moglo je imenovati počasnim općinarima austrijske državljanke, koji su stekli posebne zasluge.⁴⁹ Pitanje imenovanja počasnih građana aktualno je i u vezi s izborom za upravna vijeća poreznih općina. Porezne općine koje su se nalazile u sklopu mjesnih općina, koje su raspolagale svojim dobrima, imale svoje dohotke, po zakonu su mogle izabrati upravno vijeće koje se skrbrilo o općinskim imanjima i dohocima.⁵⁰ Kao primjer može se uzeti u obzir porezna općina Pazin koja se nalazila u mjesnoj općini Pazin. Na razini središnje istarske mjesne općine Pazin u početku XX. st., pozicije istarskih narodnjaka bile su učvršćene, na izborima osvajaju II. i III. izborna tijela, a I. tijelo talijanski liberali. Oni na izborima 1902. pobjeđuju u I. tijelu zahvaljujući tome što su talijanski bogataši svojim poreznim svotama povećali iznos u poreznom uredu portreban za upis u I. tijelo. Tako su potisnuli mnoge hrvatske osobe iz I. u II. izborna tijela. Talijani osvajaju I. izborna tijela i na mjesnim općinskim izborima 1907. U izborima u isto vrijeme, na početku XX. st., za Upravno vijeće porezne općine Pazin, I. i II. izborna tijela osvajaju talijanski liberali, a III. istarski narodnjaci. Talijani su na tim izborima pobijedili i 1900. i 1905.⁵¹ Kada je Vjekoslav Spinčić navodio problematiku sa sjednice Odbora Političkog društva za Hrvate i Slovence u Istri, koja je održana 23. IV. 1903., onda zapisuju povodu sljedećih

⁴⁷ *Zbirka zakona potrebnih u javnom životu u Istri i druguda*, n. dj., 27.-30., 36.-37., 57.-66.

⁴⁸ *Isto*.

⁴⁹ *Isto*.

⁵⁰ *Isto*.

⁵¹ B. MILANOVIĆ, n. dj., 11., 166.-175.

izbora za Upravno vijeće porezne općine Pazin da će biti III. tijelo “i unapried naše”, da je II. tijelo “protivničko, plaćaju veći porez”. U I. tijelu “ima samo 5 porezovnika, ostali su virilni, glavno činovnički, a ti velikom većinom protivni”. Razgovaralo se o tome da se “imenuje 30 poč. građana”, ali se odustalo od toga. Jer se ne bi mogao ostvariti uspjeh “jer bi junta⁵² sistirala”, tj. Zemaljska vlada u Poreču bi spriječila takva imenovanja, i “bilo bi utoka”, koje se ne bi moglo tako brzo riješiti. U Spinčićevu navođenje nazire se, kako bi se ipak postupnim imenovanjem, “malo po malo”, moglo nešto u skoroj budućnosti s tim u vezi ostvariti.⁵³

⁵² Zemaljski odbor /*Giunta provinciale*/, upravni i izvršni organ Istarskog sabora /*Dieta provinciale dell'Istria*/.

⁵³ HDAZ, Kutija 50.; Diskusije i sporovi oko izbornih lista često su prisutni u političkoj istarskoj stvarnosti. Izbori u mjesnoj općini Mali Lošinj početkom rujna 1903., mogu biti zanimljiv primjer s obzirom na tematiku ovog teksta. Ivan Lovrić iz Malog Lošinja 20. VIII. 1903., u pismu Vjekoslavu Spinčiću ističe potrebu kako bi Gjuro Červar tajnik Političkog društva za Hrvate i Slovence u Istri, trebao saslušati tegobe i želje tamošnjih seoskih pouzdanika. Treba doći Červar kako “bi upoznao današnje naše prilike i neprilike najme sada kada je postao razdor medju ondješnjih rinegata”, tj. renegata, “jer se je osnovala nova stranka tako zvana ‘Austriaci’ i tiskala jednu škedu” za nastupajuće izbore. /škeda od tal. scheda – glasovnica, glasački listi /. Ti su *Austriaci* “ostavili izvan škode nekoliko liberalaca”, najme i načelnika i mnoge druge koji su bili talijanaši, “a upisalo mnogi mirniji ljudi tako zvani konservatori. Sada je pitanje, hoćemo li mi s njima na izbor? To zahtjevaju od mene naši seoski pouzdanici najme pop Sparožić koji imade preko polovice puka s njime”. Ivan Lovrić, koji je imenovan jednim od zamjenika odbornika Političkog društva za Hrvate i Slovence u Istri, utemeljenog 1902., dalje navodi kako je u povodu toga “već više puta opomenuo” Šimu Kvirina Kozulića, inače narodnog prvaka u Malom Lošinju i zemaljskog zastupnika, ali da mu ovaj nije odgovorio, “niti se mari odgovoriti”. Spinčić je ovdje ispravljao Lovrićev tekst, tako da u drugom smislu ispada: “niti se ne mari dogovoriti”. Lovrić piše da je to zato, “jer ti ‘Austrijanci’ nisu došli s njime u doticaj”, tj. u *doticaj* s Kozulićem, a uzrok tome je taj, da se ovima od strane liberalaca ne bi reklo da su Hrvati. Lovrić ističe kako je “mnijenja da se ide sa Austrianci na izbor, jer medju njima imade u škedi i poštenih ljudi”. Premda Ivan Lovrić izričito nigdje ne spominje, on se Vjekoslavu Spinčiću obraća kao predsjedniku Političkog društva za Hrvate i Slovence u Istri. U pozadini Lovrićeva pisanja Spinčiću, riječ je o utvrđivanju organizacije Političkog društva na terenu. Vjekoslav Spinčić na dobivenim pismima redovito je navodio svoje bilješke, osvrte i zapažanja. Tako dio njegovog zapisa na ovom pismu glasi: “Austriaci izpustili su kakvih 6 dosadanjih, a ostale sve mogu i irredenti primiti – mnogi su protestirali. Redovite listine nemože se imati. A najbolje bi prepis porezovnika, sa strane por. ureda, ovjerovljen. Ko plaća, nek ima i pravo izbora”. Prema ovom što je Spinčić zapisao, on je smatrao da podaci poreznog ureda trebaju biti osnov za određivanje iskaza svih općinara s izbornim pravom. *I s t o*; Na izborima u mjesnoj općini Mali Lošinj početkom rujna 1903., pobijedili su talijanski liberali. Hrvatska stranka kao takva nije na tim izborima samostalno nastupila. Po izvješćivanju *Naše sloge* od 8. X. 1903., mnogi su hrvatski općinari glasovali na poziv tzv. “umjerene ili austrijske stranke”. U dopisu *Naše sloge* ocjenjuje se: “Program tih umjerenjaka jest prilično pravedan i osobe, koje bijahu od te stranke predložene kao kandidati za III. tijelo, služile bi na čast svakoj općini. One bi bile uložile sve sile, da zavlada mir i red medju svimi općinari, jer su to muževi zduševni i čiste savjesti. Ali baš takve muževe neće naša takozvana liberalna stranka, jer bi njoj na općini kvarili račune”. Apostrofiraju se u povodu pobjede talijanskih liberala izborne listine. Da se toj pobjedi ne treba čuditi, “jer su ‘liberalci’ sastavili listine tako, kao da plaćaju oni sami poreze i namete. Naše općinare, dobre posjednike i porezovnike, izpustiše iz listine kao da ih neima, dočim su svoje pristaše uvrstili i takve, za koje se nezna da li imadu izorno pravo”. Uredništvo *Naše sloge* na ovu konstataciju reagira ovako: “Oprostite, ali mi držimo, da su valjda bile izložene izborne listine, i ako jesu, tada se je moralo iste bar pregledati i potrebite reklame podnesti”.

Vlasti su u Beču svojim mjerama htjele suzbiti u Monarhiji nacionalne i stranačke sukobe, postići ravnotežu, ali i osigurati svoju stabilnu vlast. Pri tome je kurijalni izborni sustav koji je osiguravao prevlast bogatijih, posjedničkih slojeva, građanskih slojeva, i koji je bio najčešće zastupljen u izbornim sustavima liberalne Europe druge polovice XIX. st., osiguravao i u Monarhiji prevlast feudalnom i građanskom sloju, pa je tako i talijanskim nacionalnim liberalima koji su predstavljali najimućnije slojeve u Istri osigurana prevlast u autonomnim upravnim tijelima. Istrski Hrvati i Slovenci, brojniji u odnosu na Talijane, ali ekonomski i kulturno slabiji, nisu mogli uzimati u obzir kuriju velikoga zemljišnog posjeda, trgovačko-obrtničku komoru, te najveći dio gradske kurije. Talijanski su liberali pod pritiskom bečke vlade, kao i hrvatski narodnjaci, početkom 1908. prihvatili tek djelomičnu demokratizaciju izbornog sustava. Nova izborna geometrija ipak je talijanskim liberalima u Istarskom saboru i dalje osiguravala većinu, a Matko Laginja je uz ostale hrvatsko-slovenske predstavnike, osim Vjekoslava Spinčića i Matka Mandića, podupro novu reformu. Na strani talijanskih liberala nije podupro izbornu reformu Felice Bennati, vođe liberalne većine u Istarskom saboru.⁵⁴

I C. kr. mornarica, polazeći od interesa čuvanja sigurnosti pulske ratne luke, zatim gospodarskog razvoja grada, u nacionalnom je i stranačkom sukobljavanju u pulskoj mjesnoj općini, vidjela opasnost za državne interese. Zato Mornarica ponajprije želi jačati svoj utjecaj u upravi grada, odlučivati i utjecati na komunalnu politiku, pa davanje njezine potpore nekoj od sukobljenih strana treba promatrati u tom kontekstu. Nakon razrješenja Općinskog vijeća Pule 1912. Mornarica će mjenjati svoju savezničku strategiju. Približit će se socijalistima, kojima je u Puli bio vođa Giovanni Lirussi, što pri tome nije značilo da su i prekinuti odnosi sa strankom Matka Laginje.⁵⁵

Kada je Laginja posredništvom Spinčića početkom prosinca 1904. želio znati i dobiti povodom svog mišljenja, tumačenje dvorskog savjetnika Slovenca Miroslava Ploja, koji je bio također pravne struke,⁵⁶ onda je to za općinske izbore koji su se održali u siječnju 1905. očito bilo prekasno, ali na novim ze-

⁵⁴ Zvane ČRNJA, "Uloga ezonera u zaoštavanju nacionalnog sukoba u Istri", *Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri*, Zbornik, Zagreb 1969., 335.-349.; Dragovan ŠEPIĆ, "Nacionalna borba u Istri i izbori za Carevinsko vijeće 1907.", *Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri*, Zbornik, Zagreb 1969., 403.-422.; *I s t i*, *Politika 'narodnog mira' u Istri 1908.-1913.*, n. dj., 69.-123.; Peter STRČIĆ, "Prilog povijesti Istarskog sabora (1861. – 1916.)", *Arhivski vjesnik*, Svezak 35.-36., Zagreb 1992., 53.-64.; Paolo ZILLER, "Sistema elettorale e rappresentanza politica in Istria nel periodo costituzionale asburgico (1861-1918)", *Atti*, Centro di Ricerche Storiche - Rovigno, Volume XXIV, Trieste-Rovigno 1994., 533.-553.; Bernardo BENUSSI, *L'Istria nei suoi due millenni di storia*, Collana degli atti, Centro di Ricerche Storiche - Rovigno, N. 14., Venezia-Rovigno 1997., 581.-603., 621.; *I s t i*, *Povijest Pule u svjetlu municipalnih ustanova do 1918. godine*, n. dj., 608.-609., 618.-620., 669., 671.; Angelo VIVANTE, *Jadranski iredentizam*, Zagreb 2002., 148.-154.; I. BEUC, n. dj., 41.-383.

⁵⁵ L. HÖBELT, n. dj., 51.-56.

⁵⁶ Vasilij MELIK, "Slovenski v državnem zboru 1893-1904", *Zgodovinski časopis*, Ljubljana 1979., Letnik 33., Številka 1., 54.

maljskim i državnim izborima, bilo je vremena za moguće ostvarenje Laginjinog prijedloga. S tim u vezi je zanimljiv podatak koji navodi tiskar i nakladnik u Puli, Josip Krmpotić. Njemu su tadašnji politički odnosi u gradu bili dobro poznati. Tako piše da je njemački dnevnik *Polaer Tagblatt*, koji je između ostalog on izdavao, na svim državnim izborima zagovarao kandidaturu Matka Laginje u mnogobrojnih izbornika Mornarice te je to pridonijelo određenom uspjehu u broju glasova našem narodnom kandidatu za bečki parlament.⁵⁷

Nakon provedenih općinskih izbora 1905., izabrana vlast talijanskoga liberalnog općinskog predstavništva pod vodstvom gradonačelnika Domenica Stanicha, nije bila stabilna,⁵⁸ a hrvatski su *narodnjaci* izborne rezultate Hrvatske pučke stranke tumačili da će uskoro vlastodršci morati s tom strankom računati u upravi grada Pule, pogotovo s obzirom na krizu u kojoj se to općinsko predstavništvo nalazilo. Prema pisanju *Naša sloge* od 14. XII. 1905., na skupštini Političkog društva za Hrvate i Slovence u Istri 10. prosinca u Puli, isticalo se da liberalna stranka treba zahvaliti prividni uspjeh isključivo C. kr. vladi, koja je uz pomoć C. kr. mornarice potpomogla liberalnoj stranci.

Ako je Mornarica i podržavala talijanske građanske liberalne zbog jačanja svog utjecaja u općinskom predstavništvu Pule, nikako ne treba zaključivati o Mornarici kao isključivo naklonjenoj talijanskim liberalima, ili zaključivati da su njezini pripadnici podržavali i podupirali samo akcije talijanskih liberala. Glasilo hrvatsko-slovenske narodne stranke u Istri *Naša sloga* ističe admirala Spauna,⁵⁹ i njegovu naredbu o uporabi hrvatskog jezika u Mornarici.⁶⁰ U drugom slučaju, u pismu iz Pule 22. V. 1902., Matko Laginja obraća se Vjekoslavu Spinčiću u povodu pokrenutih akcija za neke arsenalske radnike, smatrajući između ostalog da bi se posredništvom viteza Vukovića (očito je riječ o Janku Vukoviću Podkapelskom)⁶¹ mogao dobiti zagovor kod Spauna.⁶² Treba svakako navesti da se u redovima istarskih narodnjaka smatralo kako se može za njihove akcije ili zahtjeve dobiti potpora od nekih visokih časnika, da su možda i neki visoki časnici bili blagonakloni prema Hrvatima i Slovencima. Ali kada se počelo uzimati u obzir C. kr. mornaricu kao takvu, čimbenikom kojim bi istarski narodnjaci i djelomice mogli parirati građanskim liberalima, nastupom na

⁵⁷ Josip KRMPOTIĆ, "Razvoj tiskarske obrti v Julijski Krajini", *Edinost 1876-1926*, Popolnjen in preurejen ponatis jubilejne številke, Trst 1926., 44.

⁵⁸ B. BENUSSI, *Povijest Pule u svjetlu municipalnih ustanova do 1918. godine*, n. dj., 606.-607.; L. HÖBELT, n. dj., 35, 46, 49.

⁵⁹ Viceadmiral Hermann Freiherr von Spaun, pobornik modernizacije mornarice, postaje njezinim zapovjednikom 1897. Zbog drastičnog smanjivanja sredstava za godinu 1902., admiral Spaun podnosi ostavku. Nasljednik admirala Spauna postaje 1904. g., viceadmiral Rudolf Graf Montecuccoli-Polinago. Nakon što on 1913. odlazi u mirovinu zamjenjuje ga Anton Haus. Dario PETKOVIĆ, *Ratna mornarica austro-ugarske monarhije*, Pula 2004., 23.-24., 28.-29., 35.

⁶⁰ "Hrvati i ratna mornarica", *Naša sloga*, Pula, 30. VI. 1904.

⁶¹ Usput o vojnom arsenalu u Puli i Janku Vukoviću Podkapelskom: M. BALOTA, n. dj., 27.-104., 206., 210., 266., 306., 308.-310., 315.-318., 321.-325., 341., 367.

⁶² HDAZ, Kutija 50.

općinskim izborima u mjesnoj općini Pula ili u povodu novih zemaljskih ili državnih izbora, onda bi to bilo vrijeme kada su narodnjaci predvođeni Laginjom pokrenuli *Omnibus*, tj. 1904., premda se takvo razmišljanje vjerojatno u Matka Laginje pojavilo u prijašnjim godinama. Naravno da su na formiranje političkog razmišljanja istarskih narodnjaka u tom trenutku morali djelovati i širi politički odnosi između Austro-Ugarske i Italije, a pogotovo tadašnji osnaženi ili oživjeli iredentizam.⁶³ Isto tako su morali utjecati i neki uvjeti koji su se pojavili, ponajprije vezani uz organizaciju narodnog pokreta Hrvata i Slovenaca u Istri. Bilo je to osnivanje političke organizacije narodnog pokreta 1902., Političkog društva za Hrvate i Slovence u Istri sa sjedištem u Pazinu, te formiranje gospodarske organizacije 1903., utemeljenje Gospodarske sveze za Istru sa sjedištem u Puli. Nekako u isto vrijeme utemeljuju se i politička organizacija i gospodarska organizacija narodnog pokreta Hrvata i Slovenca u Istri.

U prije spomenutom pismu Matka Mandića navodi se podatak o potpori Mornarice talijanskom listu *Il Giornaleto di Pola*. Spominje se svota od oko 400-500 forinti, i takva svota mogla bi biti godišnja potpora. Taj podatak koji Mandić navodi temeljem razgovora s Laginjom, mogao bi biti zanimljivim za razmatranje odnosa. Ako je zaista takva potpora postojala onda postaje upitno imenovanje 1905. Juliusa von Rippera za lučkog admirala zapovjednika pulske luke, jer je on bio zapovjednik koji se pribojavao širenja iredentizma u općinskom predstavništvu i koji je sredinom 1907. bio spreman voditi sudski postupak protiv *Giornaletta*.⁶⁴ I jedan dopisnik *Našoje sloge* od 28. VII. 1904., u povodu općinskih izbora u Puli, spominje da Ratna mornarica podupire taj list.

U austro-ugarskom razdoblju, pulski dnevnik *Il Giornaleto di Pola* izlazi od 1900. do 1915., bio je blizak vladajućoj talijanskoj liberalnoj građanskoj stranci, te je bio u sukobu sa strankom hrvatskih narodnjaka, ali i s drugim strankama i njihovim novinama. Imao je najveću nakladu od svih dnevnika. U Istri je njegova prosječna naklada bila 5.000 primjeraka.⁶⁵

Vladajući talijanski građanski liberali, jačih ekonomskih i političkih pozicija u odnosu na istarske narodnjake, bili su značajna potpora pulskog dnevnika. *Naša sloga*, koja nije bila talijanski pulski dnevnik, nakon svibanjskih izbora za bečki parlament 1907. kada je ponovno započela izlaziti jedanput tjedno,⁶⁶ imala je redovitu nakladu od 1.500 primjeraka.⁶⁷

⁶³ Ferdo ŠIŠIĆ, *Predratna politika Italije i stanak Londonskog pakta (1870-1915)*, Split 1933., 42.-51.

⁶⁴ L. HÖBELT, n. dj., 38-39.

⁶⁵ Bruno DOBRIĆ, "Giornaletto di Pola, II", *Istarska enciklopedija*, Zagreb 2005., 254.

⁶⁶ Tatjana BLAŽEKOVIĆ, "Bibliografski podaci o 'Našoj Slogi'", *Pazinski memorijal 1970.*, Svezak 2., Pazin MCMLXXI., 80.

⁶⁷ Taj podatak naveden je na tiskanici *Naše sloge*, na kojoj je Ante Belanić iz Pule 18. XII. 1907., uputio pismo Vjekoslavu Spinčiću. HDAZ, Kutija 50.

Bernardo Benussi, koji piše kako opravdao politiku talijanskih liberala, i koji optužuje C. kr. vladu i C. kr. mornaricu da su popustljivi prema zahtjevima Slavena, a na štetu Talijana, te piše i o slavenskoj stranci, tj. o hrvatsko-slovenskoj narodnoj stranci, spominje nekoliko puta Matka Laginju. Benussi njemačka glasila *Polaer Morgenblatt* i *Polaer Tagblatt*, stavlja u istu liniju djelovanja, političkog istupanja, s *Našom slogom* i *Omnibusom*. Za *Našu slogu* koja je od 6. VII. 1899. započela izlaziti u Puli piše da nije imala uspjeha u politički zainteresiranim krugovima, pa su Hrvati 15. X. 1904., baš nekako u vrijeme kada je L. Rizzi završavao svoj mandat za podestata, pokrenuli trojezični list *Omnibus*, okrenut masama. *Polaer Morgenblatt* koji je započeo izlaziti 15. X. 1905., naziva osobnim glasilom zastupnika Laginje. Ovo glasilo ustupa mjesto *Polaer Tagblattu*, koji je započeo izlaziti 18. VI. 1906., i koji je bio vođen na istoj političkoj liniji. Kako se može pronaći u *Reservat-Protokollu* namjesnika princa Hohenlohea u tršćanskome državnom arhivu, navodio je Benussi, financiralo ga je carsko-kraljevsko namjesništvo u Trstu. *Polaer Tagblatt* povjesničar Benussi naziva hrvatsko-njemačkim ili njemačko-hrvatskim glasilom.⁶⁸

Može se primijetiti kako se Benussi u svom pisanju često poziva na *Il Giornaletto di Pola*, ali nigdje ne upućuje svojim pisanjem na to da je glasilo bar kratkotrajno novčano potpomagala C. kr. mornarica. Možda bi ipak neizravno njegovo pisanje upućivalo na potpomaganje glasila od C. kr. mornarice. Naime, Benussi navodi da je pulski *podestat* Lodovico Rizzi izabran i u Carevinsko vijeće u Beču te je uspio u kratko vrijeme stvoriti mnogobrojne oslonce u višim vladajućim krugovima, i to je pomoglo porastu njegova autoriteta u najvišim krugovima C. kr. mornarice, u odnosu na njegove prethodnike. Benussi dodaje i činjenicu da se gradonačelnik Rizzi i osobno trudio da dođe do približavanja i sklapanja nagodbe između pulske općine i C. kr. mornarice, računajući da će time više zainteresirati državu za sudbinu grada. Rizzi je bio gradonačelnikom Pule od 1889. do 1904. Izabran je u Carevinsko vijeće 1889., nakon smrti zemaljskog kapetana Francesca Vidulichia. Izabran je u bečki parlament na državnim izborima 1891., 1897., 1901. Također je izabran u Carevinsko vijeće i 1907. i 1911. O lučkom admiralu Ripperu, Benussi piše kako se zalagao za ukidanje svakog oblika autonomije pulske općine, te kako je za to nastojao uvjeriti središnju bečku vladu.⁶⁹

Pokrenuti pulski njemački dnevnik *Polaer Morgenblatt* od 15. X. 1905., a od 18. VI. 1906. *Polaer Tagblatt*, trebao je postati austrijskopatriotska protuteža liberalno-nacionalnome talijanskome pulskom dnevniku *Il Giornaletto di Pola*. Njegov je vlasnik bio konzorcij na čelu s austrijskim industrijalcem Karlom Kupelwieserom. Prije izlaska lista, Kupelwieser i mornarički časnik

⁶⁸ B. BENUSSI, *Povijest Pule u svjetlu municipalnih ustanova do 1918. godine*, n. dj., 578.-582., 587.-591., 594.-597., 602., 609.-625., 631.-632., 635., 640., 645., 668., 670., 672.-674., 676.

⁶⁹ Isto. Usput: Giuseppe ORBANICH, "Rizzi, Lodovico", *Istarska enciklopedija*, Zagreb 2005., 694.

G. Henriquez zatražili su od predsjednika vlade baruna Gautscha da im u svrhu pokretanja lista odobri 5.000 kruna beskamratnog predujma. Uz potporu Lučkog admiralata i uz suglasnost c. i kr. okružnog kapetana u Puli Philip-pa Reinleina te tršćanskog namjesnika princa Konrada Hohenlohea, ministar predsjednik odobrio je pokretačima lista 3.000 kruna iz državnog fonda za nakladništvo. Uz ova sredstva, pokretači su računali na potporu oko 4.500 živućih Nijemaca, među kojima su skupili nekoliko stotina pretplatnika. Sjedište uredništva lista *Polaer Morgenblatt* bilo je u tiskari Josipa Krmpotića, koji je tiskao ovaj dnevnik. Do kraja 1905. dnevnik je imao već 1.400 pretplatnika. Prema socijalnoj strukturi najzastupljeniji su bili državni službenici, časnici i dočasnici, uz manji broj radnika. Tijekom prve godine izlaženja, zbog nedovoljnog broja pretplatnika list je ovisio o državnim subvencijama. Iduće 1906. godine objavljivanje lista prozročilo je velike gubitke pa se nakladnik Kupe-lwieser morao povući, prepuštajući izdavačka prava Josipu Krmpotiću. Kao jedina sredstva za izlaženje lista preostala su ona iz državnog fonda. Godišnje subvencioniranje do 1908., iznosilo je 3.000 kruna, kasnije 2.000 kruna. Djelomično je bio financiran oglasima i pretplatom. *Polaer Tagblatt* uređivan je u skladu s interesima Mornarice, odn. države, ali je zastupao i interese Hrvata i Slovenaca u Istri od talijanskih pretenzija. List je objavljivao vijesti iz svijeta i lokalne vijesti, posebno one vezane uz Mornaricu, te je tiskan u nakladi od oko 1400 primjeraka. Prestaje izlaziti nakon propasti Monarhije.⁷⁰

Matko Laginja odgojen je i školovan u pravnom sustavu Austro-Ugarske, bio je pobornik parlamentarnog djelovanja i pregovaranja. Vjerovao je da se upornim i dugotrajnim radom, pozivajući se na legitimnost, na tadašnji pravni sustav, mogu postizati rezultati. Po svom temperamentu, odgoju, školovanju, pa i u izvan parlamentarnoj aktivnosti bio je sklon tzv. *sitnom radu*, djelovao je s mnogo upornosti, strpljivosti i zanosu. To se pogotovo primjećuje u njegovu dugogodišnjem gospodarskom radu, na osnivanju zadružnih organizacija, gdje je djelovao i radio za seljaštvo.⁷¹

U svojoj društveno-političkoj aktivnosti Matko Laginja je mnogo vodio računa o postojećim odnosima snaga, uzimao u obzir razne čimbenike koji su mogli imati utjecaja na postizanje društveno-političkih ciljeva hrvatsko-ga narodnog pokreta u Istri. Ovo pismo Matka Laginje upućeno Vjekoslavu Spinčiću početkom prosinca 1904. g., kao i pokretanje lista *Omnibus*, upućuje na vrijeme kada su istarski narodnjaci u Puli predvođeni Matkom Laginjom,

⁷⁰ B. DOBRIĆ, *Nakladništvo na njemačkom jeziku u Puli od druge polovice 19. stoljeća do 1918. godine*, 247.-248.

⁷¹ Miran KAJIN, "M. Laginja i zadrugarstvo", *Istra*, Zagreb, 14. III. 1940.; Vjekoslav ZIDA-RIĆ, "Razvitak zadrugarstva u Istri i njegova uloga u narodnom preporodu", *Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri*, Zbornik, Zagreb 1969., 457.-475.; Josip PERCAN, "Materijalni i kulturološki značaj Laginjinih istarskih posujilnica", *Prilozi zavičaju*, Svezak 4., Pula 1986., 161.-174.; Željko KLAIĆ, "Prilog proučavanju hrvatskih kreditnih zadruga i ostalih zadružnih organizacija u nekadašnjem pazinskom kapetanatu (kraj XIX. i početak XX. stoljeća)", *Hrvatska čitaonica u Pazinu*, Zbornik, *Pazin u drugoj polovini 19. i početkom 20. stoljeća*, Pazin 1999., 217.-254.

uzimali u obzir čimbenik C. kr. mornarice, s kojim se namjeravalo parirati utjecaju talijanskih građanskih liberala u mjesnoj općini Pula, i kada su istarski narodnjaci novooblikovanim izbornim listinama, ispravljenim izbornim listinama, na idućim zemaljskim ili državnim izborima očekivali jačanje svojih pozicija. Pri tome je Matko Laginja smatrao da činovnici Mornarice, službenici Mornarice, ako nisu bili u časničkom rangu, jačaju pozicije Ratne mornarice u I. izbornom tijelu, te bi tako još uvijek utjecajnim i vladajućim talijanskim građanskim liberalima mogli "diktirati nešto obzira" prema Hrvatima, odnosno Slavenima.

Na stvaranje političkog razmišljanja istarskih narodnjaka u ovome povijesnom trenutku morali su djelovati i širi politički odnosi između Austro-Ugarske i Italije, pogotovo obnovljeni iredentizam, ali i neki uvjeti koji su se pojavili vezani uz organizaciju narodnog pokreta Hrvata i Slovenaca u Istri, osnivanje političke organizacije narodnog pokreta 1902. i formiranje gospodarske organizacije 1903. godine

SUMMARY

SOME REFLECTIONS CONCERNING THE POLITICAL ACTIVITY OF MATKO LAGINJA AS REGARDS THE FOUNDING OF THE NEWSPAPER *OMNIBUS* AND THE HOLDING OF MUNICIPAL ELECTIONS IN PULA IN 1905

Matko Laginja was raised and educated in the legal framework of Austria-Hungary; he was a defender of parliamentarianism and dialogue. He believed that persistent and protracted systematic effort, based on legitimacy, the legal system of the time, could achieve results. In his social and political work, Matko Laginja paid a great deal of attention to existing power relations, taking into consideration various factors which could have an influence on the achievement of the social and political goals of the Croatian national movement in Istria. This letter from Matko Laginja to Vjekoslav Spinčić from the beginning of December 1904, as well as the founding of the newspaper *Omnibus*, reflects the time when the Istrian “*narodnjaci*” in Pula were led by Matko Laginja. The Istrian “*narodnjaci*” weighed the factor of the Imperial-royal navy in their considerations, with which they intended to counter the influence of urban Italian liberals in the municipality of Pula, and through newly formed electoral lists and corrected electoral lists, expected in the upcoming regional or national elections to strengthen their positions. In addition, Matko Laginja believed that the naval administrators and clerks, in so far as they were not ranking officers, strengthened the position of the Navy in the I. electoral body, and thus they could get the influential and ruling Italian urban liberals “to show some respect” for the Croats or the Slavs in general. The formation of the political concepts of Istrian “*narodnjaci*” at this historical moment, had to operate within the wider framework of political relations between Austria-Hungary and Italy, especially in the context of renewed irredentism, but also with regard to certain conditions which appeared first and foremost in conjunction with the organization of the national movement of Croat and Slovenes in Istria, the formation of political organizations of the national movement in 1902, and the founding of economic organizations in 1903.

Key words: Matko Laginja, Vjekoslav Spinčić, Matko Mandić, *Naša sloga*, *Omnibus*, electoral lists, municipal elections in Pula